

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ

СЦЕНІЧНОГО ВИГОЛОШЕННЯ МОНОЛОГУ

Монолог є чи не найдавнішою формою виконавського мистецтва. Минули віки, а жанр монологу і досі не втратив своєї актуальності при виголошенні зі сцени. Між тим, на сьогодні для цього не існує єдиної визнаної методики, і виголошення монологу залишається найчастіше на розсуд актора та режисера. Звичайно, жанрові особливості в дуже значній мірі обумовлюють специфіку виголошення тієї чи іншої форми промови. Тому автор завдалася метою розробити методики навчання художнього виголошення основних мовних жанрів. Відповідна спроба щодо байки була здійснена в одній із статей автора [1]). Тут методика виголошення монологу представлена у вигляді тез.

Пропонована методика апробована в різних аудиторіях: зі студентами ОНУ під час практичного опанування курсу «Основи сценічного мовлення»; з учнями театральних класів ОЗОШ № 37; зі слухачами Кіношколи імені Віри Холодної, а також з акторами театру «Встреча», де довела свою ефективність.

Сценічний монолог можна визначити як мову однієї людини, яка, втім, звучить привселюдно. *Сутність сценічного монологу* - це публічне розкриття думок героя і їхня інтерпретація виконавцем. За допомогою монологу розкривається безліч сторін образу героя: як він думає — швидко або повільно, перестрибуючи з однієї думки на іншу або цілісно; що він робить, коли думає - виражає почуття або намагається розв'язати проблему; які думки є більше важливими для героя, які - менш (цей процес називається в акторській роботі називається «оцінкою фактів» [2, с. 236]).

Мистецтвознавець Т.Уварова [3, с. 79-83] розподілила театральний монолог по наступних видах (при навчанні доречно дати учням чи студентам завдання самостійно дібрати приклади до кожного виду монологу, користуючись класичною драматургією).

За драматичною функцією виділяється *оповідний монолог* - один з персонажів розповідає про події, які вже відбулися або можуть відбутися. Його різновиди: монолог про події, не показані у п'єсі (наприклад, монолог Хору (Прологу) із шекспірівської «Ромео та Джульєтти» [4, с. 313].); монолог, що узагальнює події п'єси (останній монолог брата Лоренцо); монолог, що зв'язує певні події (монолог Джульєтти з четвертого акту (перед тим, як випити зілля). В *ліричному монолозі* герой виражає різні почуття: обурення (тирада) - наприклад, монолог Сирано де Бержерака з однойменної поеми Е.Ростана (перший акт) [5]; позитивно забарвлені (для вираження радісних, світлих, оптимістичних почуттів) - наприклад, монолог Сирано - зізнання в коханні Роксані, удаючи Крістіана (третій акт); негативно забарвлені (для вираження смутних, песимістичних почуттів) - останній монолог Сирано «Все не вдалося — навіть смерть моя!» [5, с. 339]. *Проблемним* є монолог, у якому герой приймає певне рішення. У такому монолозі завжди існує «діалог аргументів», спрямованих на ухвалення рішення: пізнати, довести самому собі, розібратися, умовляти себе, лаяти

себе тощо. Прикладом може слугувати монолог Деїфоба з сьомої частини п'єси Лесі Українки «Касандра», в якому він приймає рішення про страту полоненого чужинця [6, с. 139].

За побудовою (за формою мовлення) монолог поділяється на *прозаїчніш* та *віршований*. За формою вираження можна виділити *звернений* монолог - коли герой прямо звертається з монологом до іншої діючої особи (групі осіб) або до залу - та *внутрішній монолог* - коли передаються внутрішні думки й почуття героя. Останній може бути озвученим - коли глядачі «чують» те, про що думає герой; та неозвученим — глядачі нечують думок героя (слова не звучать!), але розуміють їх з його поведінки.

Рекомендації до втілення монологу

1. Проведіть попередню «технічну» роботу: розставте логічні паузи й інтонаційні наголоси.

2. Проаналізуйте мову героя по трьох факторах: що каже він про своє мовлення сам (якщо такі вислови є в тексті п'єси), що кажуть про особливості його мовлення інші герої (якщо є), і нарешті, що каже про мову автора драматург (тобто вказує в ремарках).

3. Якщо треба і ви в змозі, віднайдіть певне «забарвлення» монологу - акцент, мовні дефекти, індивідуальні особливості тощо.

4. Відповісте собі на питання «Що я (герой!) хочу одержати в результаті мого монологу»? У такий спосіб ви визначите головну його мету й відшукаєте ключовий мовний вплив.

5. Розподіліть ваш монолог на *події*. Подія - це відповідь на питання «Що трапилось, що відбулося, через що змінилося моя (героя!) поведінка або напрям думок?» Дайте кожній події назву - відповідь на це питання. Скільки у вас вийшло подій? Саме стільки разів вам, тобто акторові доведеться міняти відношення й способи виразності.

6. Визначте, діалог яких аргументів відбувається у вашому монолозі (де «чорне», а де «біле»).

7. Знайдіть (або придумайте самі відповідно до логіки образу), що насправді хоче сказати герой, вимовляючи ті або інші слова - це називається *підтекст*. Запам'ятайте - чим менше текст збігається із підтекстом, тим вище рівень вашої майстерності (наприклад, відомо, що часто жінки вимовляють «Ні!», маючи на увазі «Хочу цього найбільше на світі»). Глядач, вловлюючи підтекст, насправді мистецьки закладений вами, думає, що «розгадав», що рухає героєм насправді, і одержує найбільше задоволення.

8. Враховуйте особливості жанру, у якому написаний ваш монолог.

У *трагічному* монолозі заборонено звертатися до глядача прямо, інакше ефект зміниться на комічний. Так трапилось в одному з театрів в 19 столітті на виставі «Ричарда Третього» В. Шекспіра. Актор, вимовляючи монолог: «Коня, коня, півцарства за коня!» раптом почув наполегливу пропозицію одним із глядачів власного жеребця, прив'язаного біля театру. Не витримавши (що навряд чи робить трагікові честь), Ричард Третій крикнув глядачеві: «Йди сюди сам - підійде й осел!» [7, с. 172].

У *комедії* ж, навпаки, пряме звертання до глядача зустрічається досить часто, а у виразності можуть мати місце засоби, більш емоційно пофарбовані: припустиме перебільшення, щира віра навіть у повну нісенітницю, і навіть буквальна реалізація мовних метафор (актор може в буквальному значенні слова «лізти на стіну», «зав'язуватися у вузол» і т.п.)

У *трагікомедії* потрібно вміти чергувати «публічну самітність» трагедії з відстороненістю комедії: будувати свій монолог так, щоб, просто кажучи, глядачам було смішно тому, що героєві сумно.

І, нарешті, у *драмі* потрібно домагатися максимального наближення до життєвої вірогідності: монологи в драмі будуть як би «підслухані» й «підглянуті» глядачем».

1. У жодному разі не репетируйте монологи перед дзеркалом. Зовнішня виразність без внутрішньої відповідності не просто непрофесійна, але до того ж ще й смішна; у найкращому разі вона викличе в глядача співчуття й поблажливості, але не виключені презирство, сміх або того гірше — неухважність.

2. Готуючи віршовані монологи, скористайтеся рекомендаціями до читання віршів.

Список використаних джерел:

1. Наконечная О.В. Как научить говорить Эзоповым языком (Методика художественного чтения басен) / О.В. Наконечная // Аркадія. - 2009. - № 4. - С. 28-32.
2. Станиславский К.С. Собрание сочинений: в 8 т. / К.С. Станиславский. - М.: Искусство, 1955. - Т.3: Работа актера над собой. - 503 с.
3. Уварова Т.І. Монолог як явище культури: монографія / Т.І. Уварова. - О.: Астропринт, 2009. - 170 с.
4. Шекспір В. Твори: в 6 т. : пер. з англ. / В. Шекспір. - К.: Дніпро, 1985. - Т.2. - 622 с.
5. Ростан Э. Сирано де Бержерак / Эдмон Ростан. - М.: Детская литература. - 1974. - 384 с.
6. Леся Українка. Драматичні поеми / Леся Українка. - К.: Дніпро, 1983. - 495 с.
7. Герман В. Театр и зритель / В. Герман // Вопросы актерского мастерства и режиссуры. - 4.2. -М: Театральное училище им. Б.В. Щукина, 1974. - 188 с.